

Zaštićeno i dobro

Lepih šest odsto Srbije

U Srbiji postoji pet nacionalnih parkova. Prvi nacionalni park, formiran 1960. godine, jeste NP "Fruška gora". U narednim godinama još četiri prirodna dobra ponela su ovo zvučno zvanje. To su NP "Đerdap", 1974. godine, NP "Tara" i NP "Kopaonik", 1981, a pet godina kasnije NP "Šar planina".

Prema podacima Zavoda za zaštitu prirode Srbije, površina zaštićenih područja u Srbiji trenutno iznosi 5,91 odsto teritorije Srbije. Ukupan broj zaštićenih prirodnih dobara je 463, a sačinjavaju ih 5 nacionalnih parkova, 16 parkova prirode, 16 predela izuzetnih odlika, 67 rezervata prirode, 42 zaštićena prostora kulturno-istorijskih vrednosti i 317 spomenika prirode.

U zaštićeno prirodno dobro, pored nacionalnih parkova, spadaju i očuvani delovi prirode koji poseduju posebne prirodne vrednosti i odlike. Oni predstavljaju dobra od opšteg interesa, koja su stavljena pod posebnu zaštitu države zbog značajnog ekološkog, naučnog, obrazovnog, turističkog i drugih potencijala kojima raspolažu. Prema Zakonu o zaštiti životne sredine iz 1993. godine, zaštićena prirodna dobra su podeljena u kategorije u skladu sa propisima Međunarodne unije za zaštitu prirode (IUCN). Dakle, nakon što se neko prirodno dobro proglasi za zaštićeno, njemu se dodeljuje određena kategorija. Međutim, ljudski i prirodni faktori vremenom mogu da utiču na dobro i da izazovu promene u njemu. Zbog toga se s vremena na vreme vrše revizija i ponovna valorizacija prirodnog dobra, kako bi se ustanovilo njegovo pravo stanje.

ISTORIJAT: Najstariji nacionalni park na svetu je Jeloustoun park, utemeljen daleke 1872. godine. Oko 96 odsto površine parka nalazi se u državi Vajoming, 3 odsto u državi Montana, a preostalih 1 odsto u saveznoj državi Ajdaho. Park je poznat po gejzirima, toplim izvorima i vulkanu. Reke i jezera pokrivaju oko 5 odsto površine parka, a najveća vodena površina je jezero Jeloustoun, koje je duboko 122 metra, a njegova obala je dugačka oko 177 km.

Prvi nacionalni park u Evropi je ostrvo Angso, jedno od ostrvaca koja čine Stokholmski arhipelag u Švedskoj, a utemeljen je 1909. godine. Drugi nacionalni park osnovan je u Švajcarskoj, a potom je niz evropskih zemalja sledilo ovaj primer. Do Prvog svetskog rata, u Evropi je postojao 31 nacionalni park u 12 zemalja. U periodu od 1950. do 1989. godine osnovano je 160 nacionalnih parkova širom Evrope, a posle pada komunizma u zemljama Centralne i Istočne Evrope dolazi do njihovog naglog porasta. Broj nacionalnih parkova nastalih u periodu od 1990. do 1997. godine bio je jednak broju parkova nastalih u prethodnih dvadeset godina. U Evropi danas ima preko 300 nacionalnih parkova. Prvi nacionalni park na teritoriji bivše Jugoslavije formiran je u dolini Triglavskih jezera, još 1924. godine, dok je Nacionalni park "Fruška gora" prvi u Srbiji.

REZERVATI BIOSFERE: Širom zemljine kugle postoji težnja za međunarodnim povezivanjem zaštićenih prirodnih područja sa statusom "rezervata biosfere", o kojima bi brinule države na čijim teritorijama se ta područja nalaze. Rezervati biosfere su zaštićena područja kopnenih ili obalskih ekosistema u okviru UNESCO-ovog programa "Čovek i biosfera" (Man and Biosphere), koji postoji od 1971. godine. Cilj rezervata biosfere je očuvanje biodiverziteta i kulturnih vrednosti, a osnovna funkcija zaštita ekosistema. Rezervati biosfere su organizovani tako što su podeljeni u tri zone, a svaka zona ima određene funkcije i poseban sistem zaštite. Centralna zona ima najviši stepen zaštite i jedina dozvoljena aktivnost unutar nje je praćenje stanja i istraživanje. Malo niži stepen zaštite je u tampon zoni, gde su dozvoljeni poljoprivreda, rekreacija, turizam i druge aktivnosti. Prelazna zona je zona koja se tek razvija, u skladu sa principima održivosti.

Svetska mreža rezervata biosfere uključuje 553 rezervata u 107 država. U Srbiji je 2001. godine za rezervat biosfere proglašen "Golija-Studenica", a marta 2011. godine istu titulu je poneo međunarodni rezervat "Mura-Drava-Dunav" koji se jednim delom nalazi u Srbiji. U skoroj budućnosti očekuje se ostvarivanje saradnje između Rumunije i Srbije na Dunavu, gde se planira formiranje rezervata pod nazivom "Zlatna vrata Dunava". Od ove godine postoji inicijativa da i Stara planina, koja je od 1997. godine proglašena parkom prirode, postane rezervat biosfere.

ZAKONODAVSTVO: Zakon o zaštiti prirode u Srbiji prvi put je donet 2009. godine. Ovim zakonom je predviđeno da nacionalni parkovi, kao zaštićena područja od posebnog značaja, dobiju posebne zakone tj. svaki park će dobiti zakon koji će se primenjivati samo na taj nacionalni park. Novi zakon predviđa da nacionalni parkovi imaju nov način upravljanja, kao i nove režime zaštite. S obzirom na to da nacionalni park čini više prirodnih ekosistema sa istaknutim vrednostima biodiverziteta, geodiverziteta i kulturnog nasleđa, u novom zakonu će za svaku posebnost postojati pojedinačna odredba. Nacionalnim parkovima upravljaju javna preduzeća, a što se tiče kaznenih odredbi, u svim nacrtima zakona predviđeno je da će preduzeća koja prekrše propise plaćati visoke kazne, od 500.000 do dva miliona dinara, a odgovorna lica u preduzeću plaćaće od 250.000 do 500.000 dinara, dok građani mogu biti kažnjeni od 25.000 do 150.000 dinara ili kaznom zatvora do 30 dana.

Sa ciljem zaštite određenih biljnih i životinjskih vrsta u parku, propisani su precizni režimi. Zbog ugroženosti određenih vrsta, ulazak u park je ograničen kako bi se sprečila moguća šteta. Svrha ovog, takozvanog prvog režima je stopostotna zaštita nacionalnih parkova i stvaranje mogućnosti bavljenja naukom unutar njih. Površine za bavljenje naukom su relativno male u nacionalnim parkovima, ali i u Srbiji uopšte. Neke druge, šire oblasti podrazumevaju drugi režim

Nacionalni park "Đerdap"

Nacionalni park "Đerdap" formiran je 1974. godine i prostire se na oko 63.600 hektara. Obuhvata tok Dunava u dužini od 100 km – od Golupca do Karataša kod Kladova, kao i šumoviti priobalni pojas širine od dva do osam kilometara.

Najpoznatiji deo ovog parka je Đerdapska klisura, najveća klisura u Evropi. Nastala je erozivnim procesima Dunava, a oblikuju je četiri klisure i kanjona – Golubačka klisura, Gospođin vir, Veliki i Mali kazan i Sipska klisura. U klisuri Veliki kazan, gde se Dunav probija između strmih stena koje ponegde dostižu i visinu od nekoliko stotina metara iznad reke, reka dostiže najveću dubinu u svom toku, koja iznosi 90 metara. To je jedna od najvećih rečnih dubina na svetu.

Danas područje ovog Nacionalnog parka naseljava više od 1100 biljnih vrsta, što predstavlja skoro trećinu vrsta koje se mogu naći u Srbiji. "Đerdap" predstavlja pravu botaničku baštu pod vedrim nebom, u kojoj preko godine boravi oko 150 vrsta ptica. Skoro dve trećine parka zauzimaju veliki šumski kompleksi, u kojima se krije bogata fauna sisara, od kojih su najatraktivniji medved, vidra, ris, divlja mačka, divokoza, vuk, šakal...

Ono po čemu se "Đerdap" izdvaja od drugih nacionalnih parkova u našoj zemlji jeste bogato spomeničko nasleđe. Prvenstveno, tu se nalaze arheološko nalazište Lepenski Vir, zatim Trajanova tabla i spomenik kulture srednjovekovna tvrđava Golubac.

Nacionalni park "Šar-planina"

Na tromeđi između Srbije, Makedonije i Albanije, nalazi se Šar-planina. Nacionalni park koji nosi isti naziv, ustanovljen je 1992. godine i obuhvata severne i severozapadne delove planine. Privremene granice parka obuhvataju površinu od 39.000 hektara, dok je predviđeno da će trajne granice iznositi i 97.000 hektara. Pretpostavlja se da je planina dobila ime zbog atraktivnog, dinamičnog i šarenolikog pejzaža. Posebnu zanimljivost za posetioce predstavljaju

Vrste zaštićenih prirodnih dobara

Prva vrsta zaštićenog prirodnog dobra su nacionalni parkovi. To su područja sa većim brojem raznovrsnih prirodnih ekosistema, namenjena očuvanju postojećih prirodnih vrednosti i resursa, kao i zadovoljenju naučnih, obrazovnih, duhovnih, estetskih, kulturnih, turističkih, zdravstveno-rekreativnih potreba i ostalih aktivnosti, a u skladu sa načelima zaštite prirode i održivog razvoja.

Drugu vrstu čine strogi rezervati prirode, područja neizmenjenih prirodnih odlika sa reprezentativnim prirodnim ekosistemima, namenjena isključivo za očuvanje izvorne prirode, genetskog fonda, ekološke ravnoteže, za praćenje prirodnih pojava i procesa. Mogu biti u svrsi naučnih istraživanja kojima se ne narušavaju prirodna obeležja, vrednosti, pojave i procesi.

U treću vrstu spadaju specijalni rezervati prirode, područja sa neizmenjenom ili neznatno izmenjenom prirodom, od naročitog značaja zbog jedinstvenosti, retkosti ili reprezentativnosti, a koja obuhvataju stanište ugrožene divlje vrste biljaka, životinja i gljiva.

Četvrta grupa su područja nazvana spomenici prirode, neizmenjene ili delimično izmenjene prirodne prostorne celine, fizički jasno izražene, prepoznatljive i jedinstvene, reprezentativnih geomorfoloških, geoloških, hidrografskih, botaničkih i drugih obeležja.

Zaštićena staništa su peta grupa zaštićenih područja i obuhvataju jedan ili više tipova prirodnih staništa značajnih za očuvanje jedne ili više populacija divljih vrsta i njihovih zajednica.

Šesta grupa su predeli izuzetnih odlika. To su područja prepoznatljivog izgleda sa značajnim prirodnim, biološko-ekološkim, estetskim i kulturno-istorijskim vrednostima, koja su se tokom vremena razvijala kao rezultat interakcije prirode, prirodnih potencijala područja i tradicionalnog načina života lokalnog stanovništva.

Poslednju grupu čine parkovi prirode, područja dobro očuvanih prirodnih vrednosti sa pretežno očuvanim prirodnim ekosistemima i živopisnim pejzažima, namenjena očuvanju ukupne geološke, biološke i predeone raznovrsnosti, kao i zadovoljenju naučnih, obrazovnih, duhovnih, estetskih, kulturnih, turističkih, zdravstveno-rekreativnih potreba i ostalih delatnosti usklađenih sa tradicionalnim načinom života i načelima održivog razvoja.

zaštite, u okviru koga su moguće i ekonomske aktivnosti, poput turizma, poljoprivrede, proizvodnje hrane, ali one ne smeju dovesti do zagađenja i narušavanja ravnoteže u prirodi koja ih okružuje.

"Na prostoru zaštićenih područja u Srbiji postoji mnogo naseljenih mesta, čiji se stanovnici bave poljoprivredom, šumarstvom i slično", objašnjava u razgovoru za "Vreme" pomoćnica ministra za zaštitu životne sredine Danica Baćanović. "Naš cilj jeste zaštita prirode, ali i da dozvolimo neki stepen ekonomskog razvoja, ne samo u okviru turizma."

Pomenutim novim zakonom o zaštiti prirode dostignut je značajan napredak u zaštiti ovih područja u odnosu na prethodnu praksu. U novom zakonu postoje obavezne katastarske podloge, tako da se zna koju teritoriju obuhvata prvi, drugi, a koju treći režim zaštite. "Vrlo često je reč i o katastarskim parcelama koje su u privatnom vlasništvu i tad se mora na veoma obazriv način komunicirati sa lokalnim stanovništvom. Zbog toga smo krenuli u vrlo široku proceduru javnih rasprava sa ciljem da donesemo najprimenjivije zakone o nacionalnim parkovima. Da ne bismo napravili nešto što će u praksi biti problem, želeli smo da na najbolji mogući način zaštitimo prirodu", dodaje Baćanović.

NATURA 2000: Nacionalni parkovi, kao i druge prirodne zaštićene površine, imaju veliki nacionalni i međunarodni značaj. To će se tek moći u potpunosti sagledati po završetku projekta ekološke mreže Natura 2000 za Srbiju, koji je pokrenula Evropska unija. Ovaj projekat obuhvata područja važna za očuvanje ugroženih vrsta, a mreža je kreirana sa ciljem očuvanja više od hiljadu retkih, ugroženih i endemičnih vrsta divljih životinja i biljaka, kao i zaštite oko 230 prirodnih i poluprirodnih staništa. U ekološku mrežu Natura 2000 dosad je uključeno oko 30.000 područja, koja obuhvataju skoro 20 odsto površine Evropske unije. "Ovaj projekat je obaveza Srbije prema EU", naglašava Danica Baćanović. "Do sada su urađene prve podloge za uspostavljanje budućeg sistema na kojima su radili eksperti iz Srbije i evropskih zemlja. Svaka zemlja članica EU doprinosi stvaranju ekološke mreže Natura 2000 određivanjem područja na svojoj državnoj teritoriji. Prilikom izbora područja, osim naučnih, uzimaju se u obzir i gazdinski, društveni i kulturni zahtevi, kao i regionalne i lokalne karakteristike."

Ova mreža ne predstavlja sistem strogih rezervata u kojima su ljudske aktivnosti zabranjene. Jedan deo područja jeste pod strogim režimom zaštite, ali dobar deo ove mreže je u privatnom vlasništvu, gde je bitno da se obezbedi upravljanje koje je održivo kako u ekološkom, tako i u ekonomskom smislu.

"Na nacionalnim parkovima se stalno mora raditi, zato što čuvajući prirodu čuvamo i sami sebe. Naša obaveza je i prema budućim generacijama da očuvamo biodiverzitet, ako želimo da sačuvamo našu zemlju", kaže Danica Baćanović i podseća da je turistički značaj nacionalnih parkova veoma veliki za Srbiju. "Cilj je da se zaštićena prirodna dobra, posebno nacionalni parkovi u onim režimima gde to neće ugroziti zaštićene vrste, što više otvore prema posetiocima. Evropske parkove, na primer, u Austriji godišnje poseti impozantan broj od preko milion posetilaca. Voleli bismo da i mi povećamo broj posetilaca, da to zaista bude veliki broj ljudi koji će doći i imati šta da vidi, ali i da shvati značaj zaštite prirode. Uspeli smo da realizujemo svoj prvi cilj – u ovom trenutku zaštićena područja pokrivaju oko šest odsto teritorije Republike Srbije. Pojedinačni zakoni o nacionalnim parkovima su gotovi i nadamo se da će uskoro biti usvojeni i uspešno implementirani", zaključila je Danica Baćanović.

Đurđica Bogosavljević
Sanja Zrnić

glacijalna jezera, poznata kao "gorske oči", kojih ima oko 70. Zbog te činjenice, ali i zbog mnogih rečica poput Prizrenske Bistrice i Plavske reke, ona se ubraja u vodom najbogatije planine na Balkanskom poluostrvu. Upravo je to razlog što je baš na Šar-planini utvrđen hidrografski čvor Balkanskog poluostrva, odakle vode otiču u tri sliva: Jadranski, Crnomorski i Egejski.

Planina Šara obiluje i spomeničkim nasleđem u koje spadaju brojne srednjovekovne crkve i manastiri, poput crkve Svete Bogorodice iz 13. veka, crkve Svete Petke iz 14. veka i drugih.

Nacionalni park "Tara"

Planina Tara prostire se na krajnjem zapadu Srbije. Veliki deo ove planine obuhvaćen je granicama Nacionalnog parka osnovanog 1981. godine, čija površina zauzima 19.175 hektara. Reljef karakterišu rečne doline, klisure i kanjoni, pećine, ponori i jame. Površina Tare predstavlja tipično šumsko područje sastavljeno od šuma bukve, jele i smrče, koje zauzimaju 85 odsto ukupne šumske površine. Zahvaljujući očuvanosti šumskih ekosistema, NP "Tara" spada u najbogatija i najznačajnija šumska područja Evrope. Prašumska vegetacija zauzima više od 60 odsto ukupne teritorije nacionalnog parka i predstavlja njegovu glavnu vrednost.

Od ukupno 1100 biljnih vrsta koje uspevaju na Tari, 32 su retke i 13 vrsta je endemično, a mnoge od njih imaju status međunarodno značajnih.

Šume na Tari imaju i veliki naučni značaj, s obzirom da ih čine brojne reliktne vrste poput tise, zelenike, javora, crnog graba i drugih. Najveći značaj ima posebna endemična vrsta, Pančićeva omorika, koja danas egzistira na malom području oko srednjeg i donjeg toka Drine.

Nacionalni park "Fruška gora"

Nacionalni park "Fruška gora" je prvi nacionalni park u Srbiji, proglašen 1960. godine. Prostire se na 25.525 hektara i obuhvata površinu jedine vojvođanske planine. Njen najviši vrh

je Crveni čot, koji se nalazi na 532 metra nadmorske visine. Iako spada u niske planine, bogatstvom biljnih vrsta, kojih ima preko 1500, parira mnogo većim i višim planinama u Srbiji.

Fruška gora pripada kulturnoj baštini Srbije zbog pravoslavnih srednjovekovnih manastira izgrađenih u periodu od 15. do 18. veka. Nekad je na ovom prostoru bilo 35 manastira, ali do danas je sačuvano njih 16. Zbog svoje kulturne i istorijske vrednosti, nalaze se pod zaštitom UNESCO-a.

Nacionalni park "Kopaonik"

foto: Jovan Popović

Kopaonik je najpoznatije skijalište u Srbiji i planina sa 200 sunčanih dana u godini. Nacionalni park "Kopaonik" proglašen je 1981. godine, kako bi se zaštitile lepote ove planine. Zauzima površinu od 11.809 hektara. Prostire se po najvišim i najočuvanijim delovima planine, koja se nalazi u središnjem delu južne Srbije. Park obuhvata centralni šumoviti deo kopaoničkog masiva gde dominira Pančićev vrh sa 2017 metara nadmorske visine, koji je ujedno i najviši vrh ove planine.

Kopaonik odlikuje visoki stepen biološkog i predeonog diverziteta. Na ovom masivu pronađeno je preko 1600 vrsta biljaka, a pogodni uslovi omogućili su bogatstvo životinjskog sveta. Bogata fauna sačinjena je od većeg broja vodozemaca i gmizavaca, a prisutno je čak 170 vrsta ptica i 39 vrsta sisara.

Konkurs Uradi nešto!

Inovativan pristup filantropiji

Krajem aprila Telekom Srbija je pokrenuo novi konkurs "Uradi nešto!" koji se na više nivoa razlikuje od standardnih procedura javnih konkursa. Akcija je, pre svega, pokrenuta kako bi se aktivirali pojedinci, organizacije i ustanove koji imaju ideju kako da promene i poboljšaju život u svojoj sredini.

Potrebno je bilo samo da se registruju na sajtu uradinesto.rs, popune onlajn aplikaciju i predstave svoju ideju putem video klipa ili prezentacije. Uslovima konkursa predviđeno je da za jedan projekat može biti izdvojeno najviše 500.000 dinara. Telekom Srbija je kreirao veb platformu kako bi svim učesnicima omogućio jednostavno prijavljivanje i učestvovanje na konkursu. Prijavljeno je čak 105 ideja iz cele Srbije, odnosno iz 45 gradova i opština. Nakon zatvaranja konkursa, predlozi su bili dostupni i lako pretraživi na veb platformi, tako da su posetioci sajta mogli da ih pregledaju i glasaju za one koji im se najviše dopadnu.

Posetioci sajta su tokom dve nedelje mogli da glasaju i odluče koji će projekti biti realizovani. Pored prijavljivanja projekata, predlagači su imali i dodatni zadatak da obezbede podršku svoje zajednice za ideju koja će doprineti promenama na bolje za celu zajednicu. Građani su, tako, u najvećoj meri ocenjivali projekte prema tome koliko doprinose poboljšanju života u jednoj zajednici. Za prihvaćenih 105 projekata pristiglo je preko 600.000 glasova, što ukazuje na veliko interesovanje građana za ovakvu ideju.

URADI NEŠTO!

Inovativnost konkursa leži u načinu predstavljanja projekata, čiji su ključni elementi video materijal ili prezentacija pa je, samim tim, akcenat stavljen na vizuelni medij. Isto tako, novinu predstavljaju i sam način apliciranja i odabir projekata, jer se ceo proces odvija na internetu, na transparentan način i uz mogućnost da se popularnost predloga prati u realnom vremenu. Celokupno prijavljivanje projekata, kao i njihov odabir, odvijaju se putem interneta, kroz stalnu interakciju između učesnika, glasača i "Uradi nešto!" tima.

Pobednici prvog konkursa "Uradi nešto!" proglašeni su 16. jula u "onlajn" prostoru, odnosno na Fejsbuk stranici Uradi nešto!, i njima će biti dodeljeno ukupno četiri miliona dinara za realizaciju predloženih ideja. Ideja koja je stekla najviše pobornika i više od 40.000 glasova predviđa primenu sterilizacije pasa lutalica u Zaječaru. Kao prioritetan projekat građani su prepoznali i pokretanje galerije Okean kreativnosti, namenjene promociji mladih umetnika, a zatim sledi inicijativa za otvaranje edukativnog centra u Zrenjaninu. Potom ih, po broju glasova, prate projekti Geodetske tehničke škole u Beogradu za postavljanje klupa u dvorište škole, ZReanimacija – platforma za podršku mladih neafirmisanih bendova, interaktivne table za OŠ "Miroslav Antić" iz Futoga, košarkaški teren za OŠ Branislav Nušić iz Smedereva, inicijativa za čistije selo Jarak i projekat Kancelarije za mlade opštine Bački Petrovac za obezbeđivanje dodatne opreme za realizaciju omladinskih emisija.

Konkurs "Uradi nešto!" ima tendenciju da predstavlja dugoročan vid podrške građanskom aktivizmu, sa namerom da se održavaju dva konkursna ciklusa godišnje.

Skockan da smanji vaš račun!

Telefon već od 1 DIN

Telekom Box sa mesečnom pretplatom na sve usluge dostupan je **već od 2886 dinara.** Koristite televiziju, internet, fiksni i mobilni u jednom paketu i uštedite novac.

Od sada uz svaki Box, očekuje Vas i mobilni telefon iz naše ponude po ceni već od 1 dinar!

- 300 besplatnih impulsa
- \+
- postpaid tarifa sa 500 minuta, 500 poruka i 1GB za prenos podataka u nacionalnom saobraćaju
- \+
- neograničen protok brzine do 6 Mb/s
- \+
- digitalni TV signal sa preko 100 kanala i multimedijalnim sadržajima

box

Telekom Srbija

www.telekom.rs • call centar 9818 • poslovnice Telekoma Srbija

uvezisavama telekom_srbija

VREME

Copyright © NP Vreme, Beograd

Upotreba materijala iz ovog fajla u bilo koje svrhe osim za
ličnu arhivu dozvoljena je samo uz pisano odobrenje NP Vreme

PDF IZDANJE RAZVILI: Saša Marković i Ivan Hrašovec

OBRADA: Marjana Hrašovec